पित्रोर्गुरौ मित्रे विनीते चोपकारिणि । दीनानाथविशिष्टेभ्यो दत्तन्तु सफलं भवेत् । धूर्त्ते वन्दिनि मन्दे च कुवैद्ये कितवे शठे । चाटुचारणचौरेभ्यो दत्तं भवति निष्फलम् । सामान्यं याचितं न्यास आधिर्दाराश्च तद्धनम् । क्रमायातञ्च निक्षेपः सर्वस्वञ्चान्वये सति । आपत्स्वपि न देयानि नव वस्तूनि सर्वदा । यो ददाति स मूढात्मा प्रायश्चित्तीयते नरः । नवनवकवेत्तारमनुष्ठानपरं नरम् । इह लोके परे च श्रीः स्वर्गस्थञ्च न मुञ्चति" ।

नवनवति स्त्री नवाधिका नवतिः । १एकोनशतसंख्यायां २तद्युते च ।

नवनाडीचक्र न० २८१६पृ० चक्रशब्दोक्ते चक्रभेदे ।

नवनी स्त्री नवं नीयते नी–ड गौरा० ङीष् । नवनीते "हैयङ्गवीनानां नवनीनां परतरं मुदा । लड्डुकानां शर्कराणां स्वस्तिकानाञ्च यत्नतः" ब्रह्मवै०जन्मख० ६५ अ० ।

नवनीत न० नवं नीयते स्म नी–क्त । (माखन) पयःसारभेदे तद्भेदगुणादि सुश्रुते "नवनीतं पुनः सद्यस्कं लघु सुकुमारं मधुरं कषायमीषदम्लं शीतलं मेध्यं दीपनं हृद्यं संग्राहि पित्तानिलहरं वृष्यमविदाहि क्षयकासश्वासव्रणार्शोऽर्दितापहं गुरुकफमेदोविवर्द्धनं बलकरं बृंहणं शोषघ्नं विशेषतो बालानां प्रशस्यते । क्षीरोत्थं पुनर्नवनीतमुत्कृष्टस्नेहं माधुर्ययुक्तमतिशीतं सौकुमार्यकरं चक्षुष्यं संग्राहि रक्तपित्तनेत्ररोगहरं प्रसादनञ्च" ।

तत्र नवनीतस्य नामानि गुणाश्च भावप्र०उक्ता यथा "म्रक्षणं सरजं हैयङ्गवीनं नवनीतकम् । नवनीतं हितं गव्यं वृष्यं वर्णबलाग्निकृत् । संग्राहि वातपित्तासृक्क्षयार्शोऽर्दितकासहृत् । तद्धितं बालके वृद्धे विशेषादमृतं शिशोः । माहिषस्य गुणाः "नवनीतं महिष्यास्तु वातश्लेष्मकरं गुरु । दाहपित्तश्रमहरं मेदःशुक्रविवर्द्धनम्" । पयसो नवनीतस्य गुणाः "दुग्धोत्थं नवनीतं तु चक्षुष्यं रक्तपित्तनुत् । वृष्यं बल्यमतिस्निग्धं मधुरं ग्राहि शीतलम्" । सद्यः समुद्धृतनवनीतगुणाः "नवनीतन्तु सद्यस्कं स्वादु ग्राहि हिमं लघु । मेध्यं किञ्चित् कषायाम्लमीषत्तक्रांशसंक्रमात्" । चिरन्तननवनीतगुणाः "सक्षारकटुकाम्लत्वाच्छर्द्यर्शःकुष्ठकारकम् । श्लेष्मलं गुरुमेदस्यं नवनीत चिरन्तनम्" ।

राजनि० छाग्यादिनवनीतगुणा उक्ता यथा "छागन्तु नवनीतं स्यात् क्षयकासाक्षिरोगहृत् । कफनाशि च बल्यञ्च दीपनं परिकीर्त्तितम् । आविकं नवनीतन्तु हिमं लघु समीरितम् । योनिशूले कफे वाते गुदशूले हितञ्च तत् । ऐडकं नवनीतन्तु क्लिष्टगन्धं सुशीतलम् । पुष्टिस्थौल्यकरं मेधाविनाशि गुरु सम्मतम् । मन्दाग्निदीपनं तत्तु भिषग्भिः परिकीर्त्तितम्" । हस्तिनीनवनीतन्तु कषायं शीतलं लघु । तिक्तं विष्टम्भि तत् हन्ति जन्तुपित्तकफक्रमीन् । घोटकीनवनीतन्तु कषायं कफवातहृत् । चक्षुष्यमुष्णकटुकमीषद्वातापहारकम् । गर्दभीनवनीतञ्च कषायं कफवातहृत् । पाके लघु दीपनञ्च बल्यं मूत्रस्य दोषहृत् । औष्ट्रं तु नवनीतं च पाके शीतं प्रकीर्त्तितम् । व्रणक्रमिकफार्त्तीनां वातस्य च विनाशनम् । मानवीनवनीतञ्च पाके लघु रुचिप्रदम् । चक्षुष्यं दीपनं ज्ञेयं सर्वरोगविनाशनम्" । "शीतं रुच्यं नवोद्धृतं सुमधुरं कृष्णञ्च वातापहं कासघ्नं क्रमिनाशनं कफहरं संग्राहि शूलापहम् । बल्यं पुष्टिकरं तृषार्त्तिशमनं सन्तापविच्छेदनम् चक्षुष्यं श्रमहारि तर्पणकरं दध्युद्भवं पित्तजित्" ।

नवनीतक न० नवनीतात् जायते बा० वुन् । १घृते राजनि० स्वार्थे क । २नवनीते नवनीतशब्दे उदा० दृश्यम् ।

नवनीतधेनु स्त्री दानार्थकल्पितायां नवनीतमय्यां धेन्वां तद्दानविधिः वराहपु० उक्तो यथा "नवनीतमयीं धेनुं शृणु राजन् प्रयत्नतः । यां श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः । गोमयेनानुलिप्तायां भूमौ गोचर्ममात्रतः । कृष्णचर्म मृगस्यैव तस्योपरि च धारयेत् । कुम्भन्तु नवनीतस्य प्रस्थमात्रस्य धारयेत् । वत्सं चतुर्थभागस्य तस्या उत्तरतो न्यसेत् । कृत्वा विधानेन च राजसिंह ! सुवर्णशृङ्गी सुमुखी च कार्य्या । नेत्रे च तस्या मणिमौक्तिकैस्तु कृत्वा तथान्यच्च गुडेन जिह्वाम् । ओष्ठौ च पुष्पैश्च फलैश्च दन्ताः प्रकल्प्य सास्नाञ्च सितैश्च सूत्रैः । नवनीतस्तनीं राजन्निक्षुपादां प्रकल्पयेत् । ताम्रपृष्ठीं कांस्यदोहां दर्भरोमकृतच्छवीम् । स्वर्णशृङ्गीं रौप्यखुरां पञ्चरत्नसमन्विताम् । चतुर्भिस्तिलपात्रैस्तु संयुतां सर्वतोदिशम् । आच्छाद्य वस्त्रयुग्मेन गन्धपुष्पैरलंकृताम् । दिक्षु दीपांश्च प्रज्वाल्य ब्राह्मणाय निवेदयेत् । वेदवेदाङ्गविदुषे आहिताग्निजितात्मने । मन्त्रास्त एव जप्तव्याः सर्वधेनुषु ये स्मृताः । पुरा देवासुरैः सर्वैः सागरस्य तु मन्थने । उत्पन्नं दिव्यमगृतं नवनीतमिदं शुभम् । आप्यायनञ्च भूतानां नवनीत !